

Av P. O. Storlid

Konfliktfylte allianser

Om Nasjonal Samlings tofrontstrid

Siden Platons dager består i vår vesterlandske kultur en dominerende tendens til å tenke i motsetninger, og aller helst i klart oppstilte motsetningspar. Det får være filosofenes sak å vurdere fordeler og ulemper ved denne generelle tankemodell innen filosofien. Overført til politikk og historiebetraktning — som i denne sammenheng ikke var Platons anliggende — har den sine åpenbare svakheter. Man kommer ikke ut over en form for grovsortering som i praksis overforenkler eller helt misdanner bildet av virkeligheten, slik den i en gitt situasjon forelå. Det er nok å minne om det skjematisk «demokrati mot diktatur»-riss som for noen kanskje fremdeles er bildet de sitter igjen med av 2. verdenskrig. Men hvor altså det demokratiske Finland befant seg på «dikta- turets» side, og Stalins Sovjetunionen befant seg i den «demokratiske» leir. Av en slik virkelighetsoppfatning blir ved nærmere betraktning bare oppfatningen igjen, løsrevet fra den virkelighet den angivelig skulle gjenspeile. Virkeligheten er alltid nyansert. Derfor også komplisert.

Disse betraktninger gjelder også for verdenskrigens lokale variant, okkupasjonsårene i Norge. Her møttes, i alle fall inntil de seneste år, en gjengs forestilling om «tyskerne og NS (eller «nazistene») mot de allierte og «de gode nordmenn», hvor disse siste, forhøyet til begrepet «den norske stat», uten videre plasertes som en av de allierte. Men riktignok hverken var eller

ble denne norske stat noengang «alliert».

Nøyer man seg med en slik grovsortering, går helt vesentlige nyanser tapt. Den gjør propagandistenes oppgave lett, og er i seg selv langt på vei en frukt av deres iherdige innsats. Men den gjør orienteringen i virkeligheten vanskelig. For i overforenklingen forsvinner de forskjellige og tildels helt motstridende mål som på begge sider motiverte de handlende. De seirende kan så til slutt i sin historieskrivning fremstille konfliktens utgang som det godes seier over det onde, idet de i denne slags krøniker bedømmer seg selv ut fra virkelige eller foregitte edle mål, og motstanderen ut fra virkelige eller påståtte feil og forbrytelser. Slik blir bildet enkelt. Det har bare den feil at det ikke gjengir den angivelige original.

I vårt norske tilfelle dreier det seg under overflaten, og på begge sider, om mennesker og organisasjoner som for anledningen dempet eller helt skjulte sine innbyrdes motsetninger, men slett ikke tenkte på noen varig borgfred seg imellom. Foreløbig gjaldt på begge sider det overordnede mål, som var å bidra til seier i krigen for den part man selv støttet. I alle fall måtte man i sin propaganda gi inntrykk av at dette var den alt overskyggende hovedsak. For Nasjonal Samling, personifisert i Vidkun Quisling, var det i Norges og Europas interesse at Tyskland vant krigen, idet man i motsatt fall regnet med at Sovjetunionen og dermed bolsjevis-

men ville underlegge seg verdensdelen og utslette Europas kristen-humanistisk betingede kultur og livsform. Å bidra til å hindre dette var for de fleste på denne siden utvilsomt viktigere enn å fremme en tysk seier og derved sannsynlig dominans i Europa. Men «nyordningen» med slikt fortegn fortonet seg, når det altså måtte velges, for dem som langt å foretrekke fremfor det bolsjeviske alternativ. Så langt kan det regnes med at den indre NS-enighet rakk.

Som renommerte historikere i de siste år har påvist, rakk den ikke lengre enn akkurat dit. Den «storgermanske» ide hadde sine talsmenn. For dem var nasjonalstatenes tid forbi, og en «rasesamling» fortonet seg som vårt århundres naturlige fortsettelse av forgangne tiders nasjonale samlingsverk. Disse «storgermanere» var avgjort et heller lite mindretall, og må ikke oppfattes som opportunist eller lakeier for tysk maktutøvelse. Etter slike lønner det seg bedre å lete utenfor enn i Nasjonal Samling. Noe «storgermansk» i denne mening var det ikke ved Quisling og det store flertall av NS-folk. De samarbeidsbestrebte han gjorde seg til talsmann for, var heller en forløper for det De Gaulle senere kalte «Fedrelandenes Europa» basert på nært samarbeid mellom likeverdige nasjonalstater, og et av hans viktige anliggende (se f.eks. utkastet til «Europa-pakt») var nettopp å få med seg inn i nyordningens Europa de nasjonalstater vår verdensdel består

av. Hans paktutkast inneholder en sinnrik konstruksjon for å garantere de små mot den eller de stores dominans. Foreløbig gjaldt det for Quisling å sørge for at Norge kom ut av krigsårene med minst mulige tap av liv og verdier. Dette hadde til nødvendig følge det nå velkjente motsetningsforhold mellom ham og okkupasjonsmakten personifisert i Reichskommissar Terboven. Han kom derfor til å befinne seg i en konstant tofrontstrid mot de hjemlige og London-dirigerte motstandskrefter på den ene side og de tilsynelatende «kamerater» på Terbovens kant.

Riktignok var okkupasjonsmakten langt fra bare Terboven. (For divergerende tyske oppfatninger av krigens og fremtidens Europa kfr. Balders «Maktspillet bak kulissene» i F&L nr. 8). Her skal bare minnes om at Krigsmarines folk i Norge, i første rekke generaladmiral Boehm, sto i sterk motsetning til Terbovens Gauleiter-politikk. Overfor instansene i Berlin forsøkte Boehm forgive å virke i retning av en innskrenkning av Reichskommissars maktfylde og imøtekommelse av Quislings krav. Hans øverste sjef, storadmiral Raeder, delte hans synspunkter. I tillegg kommer de ytterligere divergenser på tysk side som er behandlet i anførte artikkel. Quisling kunne til tider dra en begrenset nytte av disse.

Er bildet altså temmelig mangfoldig på denne side, er det det ikke mindre på den annen. De store allierte hadde høyst forskjellige krigsmål, men ingen

av dem innviet Nygaardsvold — eller andre eksilregjeringer i sine storpoltiske vyer, som regel ikke engang i de militære overlegninger som direkte angikk deres hjemland. Det normale var at de først fikk høre om militære aksjoner mot f.eks. norske mål etter at de var gjennomført.

Også på den norske side forelå markerte meningsforskjeller. Innen eksilregjeringen var det sterke divergenser mellom to fløyer representert av Koht og Lie. Koht holdt fortsatt på at Norge var en nøytral stat og måtte forbli det, mens Lie omgikk med tanker om en allianse ikke ulik det NATO siden ble. Både for denne idé og til utmanøvreringen av Koht søkte han underhånden britisk støtte. Men også etter at det var lyktes å få satt Koht utenfor, forble Norge allianseløst. (Den ofte omtalte militæravtale var ingen allianseavtale.)

Ikke nok med disse interne eksilstridigheter i London: Den heller diffuse «hjemmefront» representert ved «Kretsen» i Oslo inntok i alle fall i de første år en helt avvisende holdning til førkrigstidens politikere. Denne krets skaffet seg endog ved en anledning et responsum fra de avgatte høyesterettsdommere gående ut på at funksjonstiden for Stortinget var utløpt 9. april. Den tilskitede konsekvens av dette ville være at heller ikke Nygaardsvolds regjering kunne fungere etter fiendtlighetenes opphør. Det dreier seg rett og slett om et forsøk på selv å gripe (Forts. side 6)

MÅNEDENS PERNILLE

Forsinket informasjon

Da det som følger inneholder en bekjennelse, bør jeg vel også først bekjenne at jeg blir olmdersom jeg blir vekket like etter at jeg har sovnet.

Det følger en ulempe med jobben min, nemlig den at den til tider er forbundet med mange overtidstimer. Kvelden, som jeg skal berette om, var også befestet med en del slike, ja, så mange at jeg først var hjemme i ni tiden.

Lysten til søvn bragte jeg med hjem, og etter at jeg hadde fått i meg litt mat direkte fra kjøkkenbenken, etterlot jeg en lapp til min ennå ikke hjemkomne datter med bønn om å være stillfarende ved hjemkomsten, og krøp til køys. Det tok litt tid før jeg sovnet for jeg lå og tenkte på hvordan jeg best skulle planlegge neste dag, som jeg visste også ville bli lang og stressende. Jeg hadde følelsen av bare å

ha sovet noen minutter da banking på døren til soveværelset mitt fortalte, at Gullet var kommet hjem og hadde ignorert min bønn om ro. Jeg fikk imidlertid dårlig avløp for min ergrelse, for hun avbrøt meg med et avvepnende; «tilgi meg at jeg vekker deg, men det er noe jeg absolutt må bekjenne».

«Hva da?» spurte jeg i et helt annet tonefall. Hun tente lyset og satte seg på sengekanten min etter først å ha giitt meg et kyss på kinnet.

Da jeg reiste meg halvt opp på albuen, så jeg at hun hadde et par avisutklipp i hånden. «Ja, nå skal du høre», sa hun, «det var jo min oppgave å være utklipper av stoff som jeg antok kunne interessere deg fra Arbeiderbladet i november og desember. Jeg mener at jeg skjøtet oppgaven samvittighetsfullt, men hvordan jeg har klart å forlegge disse to

utklippene, som jeg sitter med i hånden, vet jeg ikke. Jeg fant dem som bokmerke nettopp nå i et oppslagsverk, som jeg skulle finne frem noe i».

«Og du syntes utklippene var så viktige at du måtte vekke meg», sa jeg.

«Ja», svarte hun, «og så sover du enda bedre etterpå for det dreier seg om noe som antyder brann i rosenes leir».

Nå var jeg lys våken, og ba henne komme til saken uten kunstpause.

«Du husker jo sikkert», fortsatte hun, «at en viss Hans B. Myhre, han som blant annet fabulerte om Quislings angivelige diett, konjakk og nøtter, i et intervju berettet at han fant utkastet til Quisling brev i forbindelse med hans ønske om å bli prest i Fyrresdal etter krigen. Ennvidere at samme Myhre berettet at han hadde fått munn-

kurv av Annæus Schjødt, aktor i hekseprosessen mot Quisling og måtte holde dette for seg selv, slik at Quislings forsvarer ikke skulle få kjennskap til det. For hvis han fikk det, ville forsvareren kunne benytte det som bevis på at Quisling var sinnsyk, og da kunne de ikke dømme ham til døden.»

«Jeg husker det intervjuet,» innskjøt jeg.

«Så kom Annæus Schjødt junior, som synes å nyte sitt otium i utlandet, i november med et innlegg i Arbeiderbladet. Det er utklipp av dette jeg har her i hånden. Han skriver at det som Myhre forteller ikke er i samsvar med sannheten. Hans far var en rettskaffen mann, skriver han, og Myhres hukommelse må svikte når han kommer med en slik påstand. I den forbindelse henviser han også til det stenografiske referat av proses-

sen mot Quisling som bevis.» «Det er en på jobben», avbryter jeg henne, «som pleier å si når noe litt utrolig fortelles, at man ikke skulle tro at det var sant. Jeg tror jeg benytter samme uttrykk.»

«Men nå kommer rosinen i pølsen», fortsatte Gullet. «Naturligvis kommer Myhre med et motinnlegg, og hør nå hvilken setning som avslutter dette.» Hun leste opp fra det andre utklippet, og det med vekt på hvert ord: «Min hukommelse svikter meg neppe akkurat i denne saken.» «Punktum,» tilføyet hun.

«Kommentarer er vel overflødige,» sa jeg, «men jeg lurer på hvordan vedkommende, som bragte hans beretninger i bokform føler det etter å ha lest dette. Men du er fullstendig tilgiitt at du vekket meg, og takk for at du gjorde det.»

Pernille